

Den idrætshistoriske biografi

- Niels Bukh som eksempel

af *Hans Bonde*

Gennem de seneste år har den biografiske genre oplevet et vældigt opsving. Ethvert statsoverhoved og fodboldidol og alle større rockstjerner skriver eller får skrevet deres erindringer. Fantasifulde historiske romanbiografier bliver bestsellere, og litterater og historikere kappes om at fremstille historiens store digtere og statsmænd.

Hvad er det i tiden, der sætter det enkelte fremragende eller nedrige individ i fokus for alles interesse? Svaret på dette spørgsmål hænger utvivlsomt sammen med „de store systemers sammenbrud“. Her kan nævnes den svigtende tiltro til politiske systemer som Østblokken eller teoretiske systemer som Marxismen og psykoanalysen. Indenfor videnskaben har dekonstruktivismen vundet frem med dens budskab om at afsløre og nedrive alle fastfrosne, almengyldige sandheder.

I rusen over braget fra alle de faldende, ideologiske bygninger, kan det være svært at fastholde, at historikerens opgave - trods al respekt for opgøret med den totalitære tænkning - fortsat er at give mere generelle forklaringer på samfundets udvikling. Det kan ikke nytte noget at opløse al historieskrivning i hiin enkeltes subjektive perspektiv. Det vi kan lære af dekonstruktivismen er at udvikle en respekt for den individuelle livshistorie: At skrive historie som på een gang imødekommer menneskers behov for at kunne genfinde sig i historien og at kunne identificere sig med dens aktører. Men vi bør samtidig fastholde, at den enkeltes livserfaring ofte er en del af en langt større strømning. Historien skal gives kød og blod, men uden skelettet falder det hele fra hinanden. Historiefagets særegenhed består i at forene sansen for det unikke, det afvigende og det tabende med de generelle udviklingstendenser. Historiefaget bør placere sig midt mellem psykologien og samfundsvidenska-

ben og forbinde disse niveauer til nye helheder. Og her er biografiens mulighed for at fokusere på det enkelte menneskes sociale virke en vigtig nøgle.

Den biografiske genre har for alvor bragt historikeren i forbindelse med sin samtid. I Ole Langes bøger om ØK's stifter H.N. Andersen bliver hovedpersonens privatliv ikke tillagt særlig betydning 1). Heroverfor står to af den seneste tids mest debatskabende bøger: Birgitte Possings disputats om Natalie Zahle 2) og Tage Kaarsteds bog om „De danske ministerier, 1953-72 3). Birgitte Possing argumenterer mod, at den historiske biografi skal opløse den enkelte i større samfundsmæssige strømme. Mennesker er ikke kun prizmer, hvori deres samtids lys brydes, men også selv lysmagere. Hun mener med rette, at historieskrivningen skal have sanserne åbne over muligheden for excentriske og/eller geniale træk ved portrætpersonen. Måske var det netop det, der ikke stemte med tiden, der gav personligheden så stor og rystende en gennemslagskraft 4). Eller måske var det i personligheden stærkt afvigende kræfter, som virkede hindrende ind på de mere generelle tendenser i tiden. Til trods for Natalie Zahles tilsyneladende konformitet, formår Birgitte Possing at vise, hvordan Zahle længe før det blev officielt moderne gødede jordbunden for udviklingen af „maskulint“-dynamiske karaktertræk og erhvervsegnethed hos lærerinderne blandt datidens døtre af borgerskabet.

Eet af de mest omstridte punkter i Birgitte Possings diputats er hvorvidt personens privatliv er relevant for den faghistoriske analyse. Især professor Niels Thomsen fra Institut for Historie på Københavns Universitet har vendt sig mod „privatiseringen“ af historieskrivningen. In casu Birgitte Possings inddragelse af den hyperkvindelige intim-

sfære, som Natalie Zahle indgik i 5). Mod denne kritik har Birgitte Possing fremdraget, at det ville være en faghistorisk brøler på forhånd at erklære det private område som uinteressant. Det drejer sig om, at påvise hvordan det private og det politiske blander sig. Sagt mere konkret hvorledes Natalie Zahles dyrkelse af rent feminine inderkredse i sit liv, var en vigtig faktor i den gennemslagskraft hun fik overfor generationer af kvinder.

Tage Kaarsted vakte for alvor røre i andedammen, da han for nyligt mente at have fundet et af de klareste eksempler på den personlige excentricitets katastrofale indvirkning i historien. Ifølge Kaarsted var det Hækkerups hang til våde varer, der medvirkede, at det i sin tid ikke lykkedes at få Ekkofiskfeltet tilknyttet Danmark. I stedet gik det til Norge. Hvis denne omdiskuterede påstand er rigtig, kan der næsten ikke gives noget bedre eksempel på nødvendigheden af, at historikeren inddrager det personliges betydning for det politiske. Men sagen er nok mere kompleks.

Wilhelm Christmas Møller har i sin store disputats og biografi om sin onkel John Christmas Møller direkte taget spørgsmålet om forholdet mellem psykologi og historie op 6). Wilhelm Christmas Møller argumenterer for, at historie ikke kun er en direkte følge af tekniske og økonomiske tendenser, men også af enkelte menneskers handlinger og beslutninger. Han advarer derfor mod en afpersonificeret historievidenskab. Som eksempel på dette nævner han samfundsvidenskabsmanden Ole Karup Pedersens skildring af udenrigsminister P. Munch 7). Når Munch lod sig beskrive ud fra den rolle han forventedes at opfylde af det politiske establishment, var det fordi han passede så godt til den. Anderledes med John Christmas Møller, som ifølge nevøen efterhånden mere og mere reagerede imod sin rolle, men måske netop her igennem fik størst betydning. Ikke mindst som eksileret nationalsymbol i krigens London. Fokuseringen på rollebegrebet og ikke mindst afvigelserne herfra forekommer frugtbare for den historiske biografi. Dog er et af de store problemer at afgøre, hvem der definerer rollen. Har den historiske aktør ikke selv noget at skulle

have sagt? I John Christmas Møllers tilfælde er det ganske vist rigtigt, at han ikke levede op til sine konservative partifællers rolleforventninger, men hvad med resten af parlamentet og hvad med befolkningens forventninger til ham som symbol på dansk modstand mod værnemagten?

For visse litterater bliver det at involvere sig med hud og hår i portrætpersonen nærmest til en særlig metode 8). Biografen kan opnå dybdeindsigter, hvis han momentant lader sig ganske opsluge af den biografere univers, ja person. Personligt har jeg faktisk prøvet at „gå tur rundt om Sortedamssøen“ med 20'ernes store danske idrætspædagog I.P. Müller. Ja, endog ved et par lejligheder helt at træde ind i hans krop. Sådanne nakkerislende oplevelser, kan utvivlsomt give en dybere forståelse af den historiske personlighed, men rummer også faren for at den historiske distance går tabt. Det er uhyre vigtigt at forlade den biografiske symbiose og genvinde sin egen personlighed og dømmekraft for at kunne give en kildekritisk vederhæftig forståelse af personen.

Et godt eksempel på, hvordan evnen til at indleve sig i portrætpersonen får biografien til at leve, er Niels Finn Christiansens skildring af een af mellem- og efterkrigstidens store socialdemokratiske politikere Hartvig Frisch 9). Det er tydeligt, at Niels Finn Christiansen kan genfinde sin egen tilværelseshorisont hos politiker, ideologen og teoretikeren Hartvig Frisch. Også historikeren Hartvig Frisch kan Niels Finn Christiansen identificere sig med, dog ikke oldtidshistorikeren. Der foreligger et interessant brud i evnen til at gå ind under huden på Hartvig Frischs fascination, lige så snart talen drejer sig om de klassiske samfund. Denne begrænsning er den mere samtidsorienterede historiker Niels Finn Christiansen dog helt bevidst om.

Faren ved lidenskabelig overfortolkning modsvares af faren for lidenskabsløs, rutinepræget bogholderhistorie. Især når det drejer sig om kontroversielle historiske perioder, vil en blot registrerende historieforskning, som ikke vurderer forskellige begi-

venheders betydning, komme i konflikt med mange af de historiske aktørers historieopfattelse. Et eksempel på dette er Henrik Stevnsborgs disputats om politiets virke (ikke mindst under besættelsen 10). Stevnsborgs afhandling er med rette blevet kritiseret for at give interneringen af kommunisterne en alt for lille kvantitativ og kvalitativ betydning. Dette betyder selvfølgelig ikke, at flertallet af de efterlevende historiske aktører har vetoret over historikerens bedømmelse, men blot, at også historikeren har pligt til at sondre mellem væsentligt og uvæsentligt.

Kropskultur og biografi

Også indenfor idræthistorien er der sket en opblomstring af interessen for biografien (11), hvilket dette temanummer er det hidtil stærkeste danske udtryk for. Men hvori adskiller den idræthistoriske biografi sig da fra den generelle historiske biografi? Populært sagt først og fremmest ved, at man skal kunne høre, føle og smage idrætsbiografien. Da idrættens særegenhed først og fremmest udtrykkes i fascinationen af nonverbale dramaer, må biografien også medreflektere det sanselige niveau. En biografi over Muhammed Ali bør unægteligt være mindre tør og verbalt orienteret end en over Præsident Johnson. At skrive biografi om en idræthistorisk personlighed uden at kunne videregive, hvad der er dennes særlige kropssproglige stil eller idrætspædagogiske kvalitet, svarer til at analysere *hvad* Gunnar Nu sagde uden at belyse *hvordan* han sagde det.

For at undgå at idrætsbiografien tager overhånd og indsnævrer det generelle perspektiv på idræthistorien, kan der opstilles nogle kriterier for, hvornår en historisk epoke meningsfuldt kan karakteriseres gennem en idrætspersonlighed. Et strengt kriterium kan være kravet om, at der er tale om originale systemskabere. Niels Bukh, I.P. Müller, Agnete Bertram og vel også senere Helle Gotved har revolutioneret gymnastikken på hver deres måde, og de falder derfor indenfor den strenge definition. Hos I.P. Müller og Niels Bukh får ordet „original“ en dobbeltbetydning, for de var også originaler, forstået som enestående, excentriske, selvcentrerede og stærkt kreative. Med den udvidede

definition på intelligens, som har vundet frem indenfor den psykologiske forskning (12), kan de siges at være eksponenter for en form for kropslig intelligens. Udviklingen af Müllers froteringsøvelser og Bukhs primitive og æstetiske gymnastikkrævede særlige skabende evner. De var genier med kroppen som medium.

Indenfor den historiske fagbiografis genre kan der sondres mellem den tematiske og den universelle biografi. Tematiske biografier interesserer sig særligt for eet bestemt aspekt af personen, og ser i vidt omfang bort fra portrætpersonens helhed. Som eksempel kan nævnes beskrivelser af forbindelse mellem kropskultur og religiøsitet hos store idrætspædagogiske personligheder som I.P. Müller og Kaptajn Jespersen (13). Denne tematiske form kan, hvis den er komparativ, skabe forståelse for mere generelle udviklingslinjer. Eksempelvis for hypotesen om at gymnastikkens og hygiejnens historie kun vanskeligt kan beskrives, uden at deres latente religiøse dimension tages alvorligt. Også Niels Bukh var stærkt religiøs. Han gik i kirke om søndagen, havde et tæt forhold til præsten på den lokale kirke Pastor Clausen, og holdt andagt med eleverne hver morgen. Endvidere var han i en fase af sit liv stærkt fascineret af Oxfordbevægelsen, som holdt møder på skolen. Oxfordbevægelsens vækkelsesagtige møder betog Niels Bukh (14). Faren ved den tematiske biografi er imidlertid, at de portrætterede personligheders fylde reduceres til eet enkelt aspekt, som totalt overdøver sansen for mennesket i al dets nuancerigdom.

Til gengæld er den universelle biografis problem ofte, at den vil for meget. I ønsket om at vende hver en sten i personens liv, forsvinder fornemmelsen for de dybereliggende strukturer og drivkræfter bag hovedpersonen. Jens Andersens nyligt udgivne store og velskrevne biografi om Tom Kristensen (15) balancerer således mellem at drukne aktøren i et hav af oplysninger og at fastholde et solidt greb i nakken på ham gennem den strukturerende opfattelse af ham, som drevet gennem livet af konflikten mellem fadersavn og moderbinding.

Ti idrætsbiografiske bud

Hvis vi sammenfatter ovenstående refleksioner fremkommer der følgende krav til den brede biografi:

- 1) *Bredde*, Den idrætshistoriske biografi bør forbinde fornemmelsen for hovedpersonens psykologiske dynamik med den sociale virkelighed som han påvirkes af og indvirker på. Herved modvirkes den hyppige fejl, at portrætpersonen tillægges alt for stor betydning for den samlede historiske proces. Den brede biografi overskrider altså levnedsskildringens snævre rum.
- 2) *Tyngde*, Dette kræver en kildemæssig belastning, som opnås ved at ikke kun privatarkiver, men også offentlige arkiver konsulteres, historiske fremstillinger og om muligt kvantitative data inddrages. Fotos, malerier, skulpturer og film er centrale i den idrætshistoriske forskning.
- 3) *Fylde*, Den idrætshistoriske biografi bør ikke automatisk tilstræbe at lade personen gå restløst op i samfundets strukturer. Portrætpersonens evt. irrationelle excentriske og egensindige sider bør der være blik for, ikke mindst fordi disse i høj grad kan være historieskabende.
- 4) *Rummelighed*, Historikeren bør kunne operere med åbenlyse modsætninger i portrætpersonens handlinger og tænkemåde. Menneskers liv foregår normalt ikke lineært og kausalt, men prøvende, korrigerende og af og til inkonsistent. Der findes ingen drejebog til det kaotiske menneskeliv (Hvis Gud har en, så får levende mennesker den i hvert fald ikke at se).
- 5) *Nærvær*, Biografen bør forsøge en fænomenologisk indlevelse i portrætpersonens tænkemåder, motiver og horisont. Han bør bevidst tilstræbe at aflægge sig bagklogskabens anakronistiske viden om, hvordan det hele gik, til fordel for en indlevelse i hvordan datiden måtte opleves af de historiske aktører, som jo ikke kendte resultatet. I sammenhæng hermed kræves:
- 6) *Distance*, Historikeren bør dog også forlade identifikationen og fortolke den historiske proces og aktørens rolle heri ud fra sit historisk syntetiserende overblik og sit kendskab til slutresultatet.
- 7) *Balance* mellem kilder og forklaringer. Teorien bør udfoldes empirisk og empirien bør

belyses af forestillinger om, hvordan kulturen er skruet sammen.

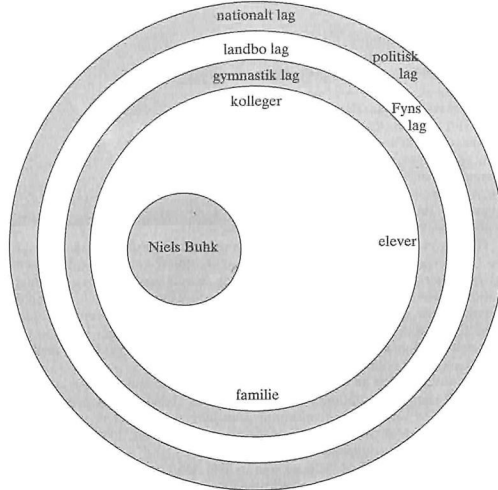
- 8) *Åbenhed*, Biografien bør ikke låse portrætpersonen og den historiske virkelighed fast i eet altforklarende teoretisk perspektiv, f.eks. rolleteorien. Metodevalget bør være søgende og indledningsvist heuristisk. Det afgørende er om tilgangene kompletterer hinanden, altså at man undgår en eklektisk sammenblanding af teorier, som er indbyrdes modstridende.
- 9) *Sanselighed*, særligt for den idrætshistoriske biografi kræves der refleksion over idrættens særegenhed og portrætpersonens særlige kropslige og/eller idrætspædagogiske profil. Der bør inddrages teorier, som i særlig grad er sensible over kroppens betydning i kulturprocesserne. I det projekt jeg beskriver nedenfor, er især de følgende til inspiration: Canettis massefænomenologi (16), Norbert Elias civilisationsteori (17), antropologiens ritualanalyser (18), Henning Eichbergs konfigurationsteori (19), mentalitetshistorien med dens sans for ubevidste historiske processer, forskningen i nonverbal kommunikation samt de igangværende ansatser til en kropsemiotik (20).
- 10) *Præcision*, Den brede biografis kildeområde er enormt. Det er derfor vigtigt at vælge fra ud fra kriteriet om, hvad der er mest relevant. I punkt 6, 7, 8 og 10 gælder historievidenskaben i almindelighed.

Det er klart, at det ovenstående er en idealmodel for den brede idrætshistoriske biografi. Hvis alle undersøgelser skulle leve op til disse krav, ville det kunne lamme produktionen af ny viden, men som inspirationskilde kan de forhåbentlig bruges. I det følgende vil jeg forsøge at beskrive mit forskningsprojekt vedrørende Niels Bukh. Forskningsprojektet er blevet i stand via en treårig lønbevilling fra Carlsbergfondet.

Niels Bukh

Niels Bukh var den bedst kendte danske idrætspædagog herhjemme og i udlandet i 1930'erne. Måske var han endog den internationalt mest kendte dansker i denne periode. Han fik en helt afgørende betydning for udviklingen af den danske gymnastik, og rejste rundt i verden med gymnastikhold, som fulgt af stor interesse gav opvisninger i

Niels Bukhs 5 »ringe«

mange verdensdele. Stadig i dag er han en omdiskuteret person, som med jævne mellemrum drages ind i nutidsdebatten.

Niels Bukh og den danske gymnastiktradition er ikke kun af dansk interesse, men også vigtig i international sammenhæng. Den skandinaviske gymnastik er en original og selvstændig kropskultur, som blev eksporteret til store dele af verden. På trods af dette er der ikke skrevet meget om det 20'ende århundredes skandinaviske gymnastik.

Niels Bukh skabte i perioden 1912 til 1920 en ny gymnastikform med rødder i den traditionelle såkaldt lingske gymnastik. Grundideen var, at nu skulle den landlige ungdom ikke længere stå fastlåst i stive og spændte stillinger, men give sig i kast med voldsomme og dynamiske bevægelser, den såkaldte bevægelsesgymnastik. Først skulle bondeungdommen have „banket“ stivheden ud af kroppen ved hjælp af kraftigt smidiggørende øvelser for dernæst at være i stand til at udføre den egentlige opvisningsgymnastik, som Bukh dog foretrak at kalde idrætsgymnastik. Bukhs bevægelsesgymnastik var inspireret af den mandlige franske gymnastikpædagog Hébert og den finske Elli Bjørkstén. Det var altså også kvindegymnastikkens udvikling, som inspirerede mændenes gymnastik.

Bukhs stærke bevægelsesdynamik havde en pendant i hans evne til at animere eleverne ikke bare til gymnastik, men også til frivilligt og gratis at rejse et idrætsanlæg

uden sidestykke i 20'ernes og 30'ernes Danmark, Ollerup Idræthøjskole med Danmarks første indendørs svømmehal, Stadion, kæmpeopvisningshal osv.

Niels Bukh's intimsfære

Jeg ser ikke Niels Bukh isoleret som individ. Omkring ham kan der tegnes en række ringe. Han fik betydning for gymnastikken, for landbokulturen (og Fynsk identitet), for den danske nationale identitet (og politiske historie) og endelig for udlandets syn på Danmark i 30'erne, som skabtes gennem hans verdensomrejsende gymnastikhold. Om disse „ringe“ handler de følgende overvejelser, som er af foreløbig karakter. Det skal understreges, at ringene selvfølgelig ikke lagde sig som pansrede lag omkring personen Niels Bukh, men er historikerens arbejdsværktøj. I virkelighedens verden blandede lagene sig med hinanden.

Den inderste ring vedrører Niels Bukhs nærmeste familie, hans venner og medarbejdere. Det er primært blandt Niels Bukhs medarbejdere, familie og en del elever, jeg har kunnet hente, og fortsat henter vigtige interviewoplysninger. Sandsynligvis erstattede disse på mange måder et traditionelt familieliv med kone og børn. Niels Bukh var meget tæt knyttet til sin mor, og hun og faderen boede på Folkehøjskolen lige ved siden af Gymnastikhøjskolen. Det var et stort tab for Niels Bukh, da hun døde i midten af 20'erne. Niels Bukhs søster blev

gift med forstanderen på Folkehøjskolen, Lars Bækhøj, og Niels Bukh havde derfor sin søster tæt på livet. Hendes børn, Niels Bukhs niecer, har været meget vigtige informanter for mig om dagliglivet på højskolen og i gymnastiksalen. Folkehøjskolen og gymnastikhøjskolen samarbejdede ikke mindst ved at udveksle lærerkræfter. Ikke desto mindre var det slidsomt for Folkehøjskolen at opleve hvorledes „lillebror“ på gymnastikhøjskolen fra grundlæggelsen i 1920 og frem for hvert år voksede og voksede i elevtal. Lars Bækhøj, som i en periode var formand for Folkehøjskolernes forening nægtede konsekvent at kalde gymnastikhøjskolen for andet end gymnastikskolen. Brodden var selvfølgelig vendt mod den megen kropsdyrkelse, som for Bækhøj udvandede indtrykket af Højskole.

Een af årsagerne til, at Niels Bukh aldrig blev gift er, at han i sin ungdom blev forelsket i en kvinde, som ikke kunne indfri hans kærlighed med et giftermål. Fra da af skabte Niels Bukh mere og mere en maskulin intimitetscirkel omkring sin person. Inspektøren Alfred Jørgensen efterfulgt af den senere grundlægger af Gerlev Idrætshøjskole Kristian Kroghshede og til sidst Niels Bukhs efterfølger Arne Mortensen blev nogle af de personer, der var tættest på Niels Bukh i hans daglige liv. Denne intimitet beskrives på udmærket vis af Kristian Kroghshede i hans erindringer 21). Dog bibeholdt Niels

Bukh også et nært forhold til sin søster og til barndomsveninden Kamma Roos.

Niels Bukhs utrolige arbejdsevne og glød over for skolen hang sikkert sammen med, at eleverne var hans „børn“ og medarbejderne hans familie. På skolen kaldte de ham alle „fatter“. Ifølge landbohistorikeren Claus Bjørn var udtrykket „Vor Fader“ et symbol på den gode bondegård helt op i vort århundrede. Den intimitet, der lå i denne betegnelse og i betegnelsen „vor moder“ var efterstræbelsesværdig i en bondehusstand. Niels Bukh yndede at tale om „vor skole“, vor „gymnastiksal“ mv. Der kan også her anes et slægtskab til gårdtraditionen, hvor „den gode gård“ var karakteriseret ved at tjenestefolkene sagde „vore dyr“, vore redskaber“ osv. Mange af brevene fra Niels Bukhs elever vidner om en næsten søn- eller datterlig henvendelsesform til „kære Fatter“. Denne sammenligning skal dog ikke ende i ren romantik. For lige som gårdmanden stadig et stykke op i vort århundrede kunne være en patriarkalsk buldrebase, havde Niels Bukh også en form for hånds- og halsret over eleverne. Den store angst blandt eleverne var at blive hjemsendt i vanære, og Niels Bukh syntes nærmest at have brugt enkelte mindre fejltrin blandt eleverne i deres første dage af højskoleopholdet til at statuere et eksempel via øjeblikkelig hjemsendelse. Det mest groteske eksempel på den almagt Niels Bukh

nød, var en oplevelse, som havde sat sig som et uudsletteligt spor hos een af hans elever. Møjsommeligt havde denne fået løftet sig fra „breddeholdene“ til udtagelsesholdet til de store udlandsture. Niels Bukh fik dog een gang for alle sat en stopper for drengens aspirationer ved at udtale følgende „Peter, du er ikke smuk, nej du er grim. Nej du er ikke grim du er hæsliq“ 22). Dog skal Niels Bukh ikke alene vurderes ud fra den moderne pædagogiks normer, men også i sammenhæng med den autoritære pædagogik, som var generelt udbredt i de dage.

En særlig gruppe blandt eleverne var de såkaldte „bisser“. Allerede dette kærligt drilske øgenavn giver en fornemmelse af den aura af kammeratskab og arbejdssomhed, som prægede dette mandefællesskab. Disse elever lagde gennem deres arbejdskraft grundlaget for skabelsen af gymnastikhøj-skolens imponerende fysiske rammer. Når søgningen til bissejobbet var så stor, hænger det utvivlsomt sammen med, at bisserne udgjorde det mandlige elitegymnastikhold. Dagens program bestod af gymnastik og arbejde for hvilket „bissen“ modtog den fyrstelige dagløn af tre kr. Kvinder kunne ikke blive bisser. De kvindelige eliteelever blev valgt på baggrund af gymnastikken, men også på deres hårs blondhed og øjnes blå farve. Niels Bukh yndede at signalere noget særligt dansk-nordisk gennem sine holds fremtræden. Måske var dette en af grundene til deres tiltrækningskraft i Det tredje rige, som kunne se gymnasterne som en legemliggørelse af visionen om den ari-ske race.

Gymnastikken

Niels Bukhs sans for det maskuline og for maskulin skønhed viste sig ikke mindst i hans gymnastik. Niels Bukh revolutionerede den traditionelle bondegymnastik ved at lade sine mandlige elever optræde langt mere afklædte end den gældende norm foreskrev. De bar kun „små sorte“, betegnelsen for et par gymnastikbukser. Samtidig rørte de mandlige gymnaster hinanden i et omfang som var uhørt i datiden. De bar på hinanden, sad på hinanden og holdt hinanden i hånden. Når netop de kunne gøre det,

skyldes det givetvis, at selve den gymnastiske ramme var ubetvivleligt maskulin: Store muskuløse mænd udførte energiske, lineære bevægelser. Ikke desto mindre vakte denne såkaldt primitive gymnastik voldsomt anstød, da den introduceredes i slutningen af 1910'erne og op igennem 20'erne. Gymnastikken blev af den ældre generation netop set som garant for kyskhed. Hvad lignede det så at udstille mandfolk på denne ekshibitionistiske, halvnøgne måde? Ikke desto mindre var den primitive gymnastik på dette punkt i pagt med tidens stadig større krav til nøgenhed og „naturlighed“.

Niels Bukhs udviklede en kvindegymnastik, som mindede om mændenes, men efterhånden fik sit eget umiskendelige særpræg. For eksempel var der slet ikke den dyrkelse af kraft, hastighed og spring som hos mændene, og kvinderne sang meget under gymnastikken lige som de lavede små hop og dansetrin. Som et udtryk for Ollerupgymnastikkens overvejende maskuline islæt, kan det nævnes, at Bukh i løbet af 1930'erne brugte kvindelige gymnastikpædagoger til at hjælpe sig med koreografi-erne. Endvidere var sommerpigernes 3 måneders skoleophold væsentligt kortere end karlenes 5. Bukh troede på landbokvindens styrke. Foran sin skole lod han rejse en statue af en ridende amazone, hvilket var en provokation overfor byborgerskabets ideal om overklassekvinden som hjemmets sarte blomst.

Om Bukh's dynamiske bevægelsesgymnastik, som efter krigen kulminerede i Bukheleven og skaberen af Gerlev idræts-højskole Krogshedes springgymnastik, kan ses i sammenhæng med større udviklings-tendenser i den industrielle kulturs prisning af fremskridt og vækst, er et vigtigt spørgsmål. I hvert fald er det tydeligt, at sportslige bevægelsesmønstre klart begynder at vise sig i gymnastikken med Niels Bukh, som af de gamle lingianere blev kritiseret for sit voldsomme tempo i øvelserne. Netop denne „sportsliggørelse“ af gymnastikken var en stor anstødssten for „de gamle“, og der er meget der tyder på, at Niels Bukhs gymnastik blev opfattet, ja var en form for datidens ungdomsoprør med vægt på en fremskridts-dyrkelse med kroppen i centrum.

Skønt Niels Bukh i den politiske nutidsdebat ofte er blevet fremhævet som reaktionens mand, var han det i hvert fald ikke på sportens område. Tværtimod var han pioner indenfor landbokulturens forsøg på at indføre „byernes“ sport. Niels Bukh fik bygget Danmarks første indendørs svømmehal i 1926. Og allerede i 1923 havde han kunnet indvie et kæmpemæssigt stadion omkranset med antikke statuer overfor sin skole. Han så klart, at sportens evne til at drage og begejstre de unge var uovertruffen, og at det gjaldt om, at landbokulturen selv tog sporten op før andre (læs Dansk Idrætsforbund) indførte den. På langt sigt kunne Bukhs strategi dog ikke vinde, da den sociale udvikling og afvandringen fra land til by underminerede landgymnastikkens stærke betydning på landet. Dog er holdgymnastikken jo også ganske udbredt i byerne i dag.

Niels Bukhs evne til at få eleverne til at give alt, hvad de havde i sig både gymnastisk og arbejdsmæssigt beroede muligvis på særlige karismatiske evner. Bukh føjer sig derfor ind i rækken af ledende gymnastikpædagoger som havde karisma: I.P. Müller, som skrev karismatisk og fremstod kropsligt som en fæstning og Kaptajn Jespersen, som gjaldede ud gennem højtalerne som en vækkelsesprædikant.

Niels Bukh var en handlingens mand, som mestrede et gymnastisk billedsprog til perfektion. Han udtrykte det selv på den måde, at gymnastikken satte „den levende handling“ i fokus fremfor det traditionelle grundtvigianske „levende ord“. Netop derfor forekommer det hensigtsmæssigt at tage hans bevægelsessprog alvorligt, fremfor udelukkende at fokusere på hans spredte politiske udtalelser. Omkring 1920 skrev en af Bukhs elever måske lettere apologetisk, men ikke desto mindre rammende:

Der, i gymnastiksalen var De som kunstneren i sit Atelier. Her var det De af stive, rundryggede Blokke formede de smukkeste, rankeste, frieste Legemer.

Denne måde at karakterisere Niels Bukh som en skulptør udi menneskekroppen går igen i karakteristikkene af ham. Desværre har Niels Bukh ikke skrevet ret meget om, hvordan han opfattede sit gymnastiske

bevægelsessprog. Det er derfor svært at fortolke gymnasternes kropssprog som non-verbale kilder. Der findes dog heldigvis et rigt visuelt kildemateriale i form af fotos og film ikke mindst fra Ollerupgymnasternes mange rejser rundt i verden. Disse småfilm er nu ved at blive overført til video på Københavns Universitet, og de udgør et fascinerende materiale om hvordan det for en stund lykkedes en dansk højskole at rykke ind på det internationale kulturkort.

Landbokultur

Gymnastik var primært for bønder, sporten for arbejdere og „højere“ bylag, eller var opdelingen virkelig så skarp? Stærke konfrontationer foregik tilsyneladende mellem de to systemer, men var det mest ideologiske spilfægtier uden substans?

Et helt afgørende spørgsmål er i hvilket omfang unge fra husmændenes og landarbejdernes rækker fik del i Bukhs gymnastik. Var der tale om en „gårdmandsgymnastik“, som appellerede til en velnæret elite på landet? Arbejdede husmandsbørnene sig stadig en pukkel til, mens gårdmandsbørnene gik rundt med knejsende ranke rygge i gymnastiksalene? Det skal her erindres, at husmænd og landarbejdere frem for nogen havde betalt for gårdmændenes økonomiske, sociale og politiske frigørelseskamp omkring århundredskiftet. En anden væsentlig gruppe på Ollerup Gymnastikhøjskole var i øvrigt det bedre borgerskabs børn, hvis forældre følte, at de trygt kunne sende ikke mindst pigebørnene til Ollerup.

Niels Bukhs var en grundig mand. For nylig fandt forstander Gunnar Hansen og undertegnede en protokol over samtlige elever på gymnastikhøjskolen bagerst i et upåagtet pengeskab på skolen. Protokollen viste sig at indeholde 64.000 informationer om 8.000 elever. Ikke blot elevernes køn, alder, adresse og støtteamt var noteret. Også eget og faders erhverv er blevet anført. Disse data er nu ved at blive indtastet i et elektronisk statistik- og grafikprogram. For at antyde de resultater, der kan ventes, kan vi tage udgangspunkt i tiden fra vinteren 1930-31 til vinteren 1934-35. Det viser sig, at skolen var præget af en markant gårdmands-

profil, hvad angår kategorien „faders stil-ling“, hele 42% af elevernes fædre var gårdmænd, mens kun 4,8 % havde husmænd som fædre, på trods af at der af og til ydedes støtte fra amterne.

Eleverne på Gymnastikhøjskolen bar landbobetegnelserne „karle“ og „piger“. Samtidig var opholdet tidsmæssigt indrettet på landbrugets krav på arbejdskraft. Mændene var f.eks. på skolen i de mindst arbejdskrævende mørke vinterperioder, men ikke i høstperioderne. Ollerup Gymnastikhøjskoles årsskrifter er i øvrigt konsekvent skrevet indenfor en dansk landbohorisont. De lande som gymnastikholdene besøgte, blev ofte beskrevet ud fra deres landbokulturelle stade. Gammeldags plove og et langsomt tempo kritiseredes især i det sydøstlige Europa 25). Men også amerikanske automatiserede svineslagterier blev der taget afstand fra 26).

Nationalsymbolet

Hvor nationalismen ikke spillede den helt store rolle i Kaptajn Jespersens radiogymnastik og I.P. Müllers hjemmegymnastik var den tilsyneladende alfa og omega i den ling-ske gymnastik og i dens afløser Ollerup-gymnastikken. Alene selve gymnastikkens ritualer peger hen mod dette : Dannebrog-sflag, fædrelandssange og nationalpatriotiske taler var en fast del af gymnastikopvisningerne. Det er sikkert blevet opfattet som en national triumf af mange, at det lykkedes Niels Bukh at distancere den svenske gymnastik. Hvor Niels Bukh i sine første mange år kun kaldte sin gymnastik en ny arbejdsmåde indenfor den svenske gymnastik endte han med at proklamere at have skabt intet mindre end en dansk gymnastik, oven i købet med så stort held, at dannebrog kunne føres til tops i mange lande ved hans talrige gymnastikopvisninger.

Netop dannebrog var, udover selve det gymnastiske formsprog, det vigtigste symbol i Ollerupgymnastikken. Fanebæreren var central i holdets formation. En af de helt centrale myter, som er blevet fortalt igen og igen angår netop det danske flags ukrænkelighed 27). Niels Bukh krævede ved indmarchen på Leningrad Stadion mod sine

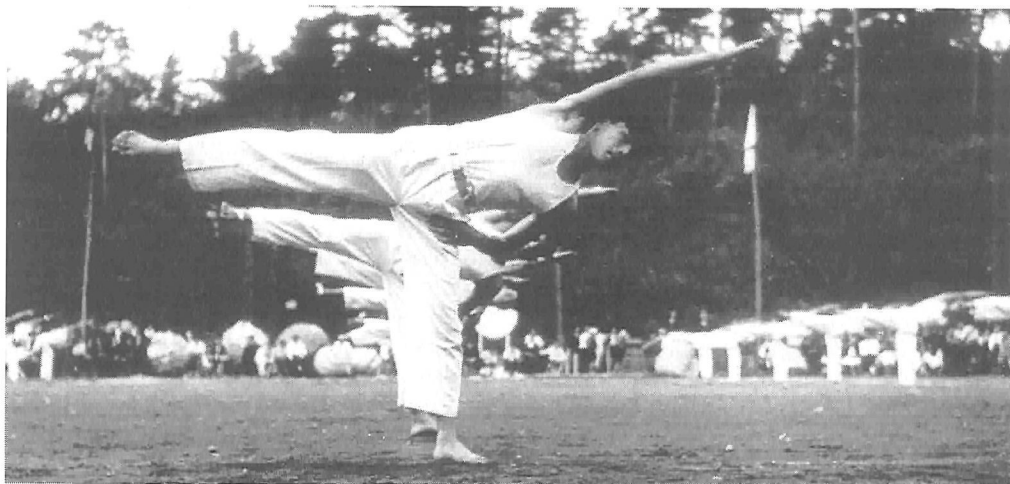
sovjetiske værters ønske at Dannebrog blev ført frem. Senere nægtede han at sænke fanen ved Lenins grav.

Niels Bukh og hans gymnaster blev en form for kulturelle ambassadører for Danmark. Det officielle Danmark var sig da også Ollerupgymnastikkens internationale symbolværdi klart. Kongehuset viste allerede interesse ved indvielsen af Gymnastikhøjskolen i 1920 og mange gange siden. Efter Ollerupgymnasternes jordomrejse i 1931 blev de inviteret til at give opvisning for regeringen i Fællessalen på Christiansborg. Den udadvendte betydning Ollerup Gymnastikhøjskole havde i mellemkrigstiden kan bedst sammenlignes med vort nuværende fodboldsholds efter EM-sejren. Men dertil kommer, at Niels Bukhs gymnastik bar et selvstændigt dansk islæt, hvilket jo ikke kan siges om det fra Storbritannien importerede fodboldspil. Hvor „EM-heltene“ står for landets mest professionelle og ofte udenlandsk bosatte elitekultur, hidrørte en meget central del af Ollerup Gymnastikhøjskoles symbolkraft fra den forestilling, at opvisningsholdene udgjordes af danske bønder og håndværkere taget fra holdets midte, og udtryk for dansk folkekultur. Allerede i samtiden blev Niels Bukhs gymnaster dog kritiseret for at være professionelle akrobater, og sandt er det, at mange af de bedste havde dyrket gymnastik dagligt i årevis. De var elitegymnaster før de kom på OG. Siden trænede de intenst under hele højskoleopholdet, og elitemændene forblev så på højskolen som dagligt trænende bisser.

Det internationale gennembrud

Kun to danske gymnastikpædagoger har fået et egentligt internationalt gennembrud: I.P. Müller med sit hjemmegymnastiksystem og Niels Bukh. For at studere Niels Bukhs internationale betydning har jeg valgt Japan som case study, fordi det utvivlsomt er her dansk gymnastik har slået stærkest rødder udenfor Danmark.

I efteråret 1992 tog træneren af Ollerups elitegymnastikhold, Nicolas Markvardsen, og jeg til Japan for at studere den store udbredelse af Bukhs gymnastik i dette land.

Uden Nicolas Markvardsens store kendskab til japansk gymnastikkultur kunne forskningsrejsen ikke være gennemført. Forskningsrejsen motiveredes af udsagn om, at H.C. Andersen og Niels Bukh i dag var de mest kendte danskere i Japan (med Søren Kierkegaard som dark horse). Endvidere af oplysninger om, at Japan var det land udenfor Danmark, hvor Niels Bukhs gymnastik fik sin største udbredelse. Denne opfattelse blev bekræftet gennem forskningsrejsen samt studier forud for denne.

Det mærkværdige i japanernes fascination af dansk gymnastik, viste sig især markant ved een bestemt lejlighed. Ved observation af den nationale sportsdag på Jiu Gakuen skolen sås unge mænd i bedste traditionelle Ollerupstil med nøgne overkroppe og med „små sorte“ udføre gymnastik nærmest som en tro kopi af 30'ernes Niels Bukh gymnastik. En sådan anakronisme kan slet ikke længere opleves i Danmark. Kort sagt ved at rejse et godt stykke rundt om jordkloden kan man som dansker møde sin egen (gymnastik)historie. Som en ekstra understregning af kropskulturens internationale bevægelser kan nævnes, at specialister i kampkunst fra Tokai-universitetet tog til Danmark i september 1992 bl.a. med det formål at diskutere deres egen kropskulturelle tradition, kaldet budo. De oplevede, at de havde glemt den japanske kampkunsts filosofi, men i mødet med vestlige forskere, som var interesseret i Japan,

blev påmindet om deres egne traditioner. Kort sagt både japanere og danskere kan blive påmindet om deres egne kropskulturelle rødder gennem at rejse ud til hinandens kulturer. Som et sidste paradoks skal nævnes, at den opvarmingsgymnastik jeg selv lærte for 22 år siden, da jeg startede på judo i Tåstrup under ledelse af en nyligt tilflyttet japaner til dels var Ollerupgymnastik. Min første kendskab til denne danske gymnastiktradition blev altså formidlet via japansk kropskultur. Deltagerobservation af judo på Nitaidai Sports College i Tokyo har vist, at der stadig er elementer af Bukhgymnastik i japansk judoopvarmning.

Forskningsrejsen søgte at belyse dansk gymnastiks historie i mellemkrigstidens Japan 28) ud fra 5 kildetyper: a) Interview med førstehåndsinformanter 29), b) Udveksling med japanske specialister i moderne idrætshistorie, c) Eftersøgning af spor af Bukhgymnastikken i den nutidige japanske kropskultur gennem observation af skolegymnastikstævner, TV- og radiogymnastik, opvarmning til judo og interviews. d) Tilvejebringelse af skriftlige kilder primært på engelsk, men også på japansk (med mulighed for oversættelse via japansk tolk i Danmark), e) Observation af udøvelsen af japansk kampkunst (judo, sumo, karate, aikido og shorin kempo) på Nitaidai sportscollege samt (deltager)observation af judo på private og offentlige undervisningssteder.

De foreløbige resultater viser, at Bukhs gymnastik kan spores tilbage til 1926, hvor den blev inddraget i en meget personlig gymnastikbog, som blander flere stilarter. I tiden herefter blev rektoren for Tamagawaskolen, Obara, interesseret i Bukhs gymnastik. Obara skabte fra 1920'erne en kristent inspireret skole med en for japanske forhold kreativ og elevorienteret pædagogik. Obara søgte til sine skoletanker bl.a. inspiration fra Grundtvig og Kold. Obaras skole er i dag vokset til et meget stort privat undervisningskompleks, som underviser især rige forældres børn fra børnehaver til universitetsniveau.

Obara udvirkede, at Niels Bukh med elitehold i 1931 kunne tage på officiel opvisnings- og undervisningsrejse i Japan, som led i en verdensomspændende turne. Bukhs hold viste gymnastik for 100.000'er af mennesker i Japan og holdt en lang række kurser for idrætslærere.

Ud over på Tamagawa-skolesystemet blev Bukhs gymnastik også tidligt i 30'erne indført på Seijo og Jiu Gakuen skolerne. I kølvandet på Bukhs turne blev en mandlig gymnast, Paul Hildebrand, i 1932-34 ansat til at undervise på Tamagawa, mens en kvindelig, Litten Krohn, i stort set samme tidsrum kom til at undervise også på de to andre skoler og hun og Seijo-universitetets rektorægtepar engagerede sig i den japanske kvindefrigørelsessag. Efter 1934 var der ingen Ollerupgymnaster ansat i Japan. (Hildebrand og Krohn lever stadig, og jeg har interviewet dem).

Der var tale om en veritabel modebølge omkring Niels Bukhs gymnastik i 30'erne ikke mindst blandt pædagoger. Den kan med modifikationer sammenlignes med Jane Fonda og aerobicsbølgen i dag. Gymnastikpædagogen Hamada, som overværede Bukhs gymnasters opvisning i 1931 på Tamagawa beretter, at det var et chok for ham. Hans liv blev forandret af den skønhed han så. I 1936 blev en del af Niels Bukhs grundgymnastiske øvelser indkorporeret i skolegymnastikken og terminologien blev udformet på japansk 30). I løbet af 30'erne fik Bukhgymnastikken også en stærk indflydelse på radiogymnastikken, som ikke kun udførtes i hjemmene, men også i store grupper

i parker, på offentlige kontorer, virksomheder og skoler. (Bl.a. dyrkedes Bukhgymnastikken i hvert fald omkring 1960 af en del elever i deres sommerferie, tidligt hver morgen på skolen). Radiogymnastikken kunne også bruges i skolerne, som en generel øvelse for alle elever om morgenen (indspillet på bånd). I 1948 blev der indført TV-gymnastik givetvis med stærkt Bukh islæt, da observation af TV-gymnastikken under forskningsrejsen i år afslørede kraftige reminiscenser af Bukhgymnastik.

Det er markant, at japanerne udviste (og udviser) en langt mere kollektiv adfærd end danskerne i forbindelse med mediegy mnastikken. Tendensen til at dyrke gymnastik i grupper adskiller sig fra den danske individualiserede Kaptajn Jespersen radiogymnastik.

Bukhs gymnastik introduceredes ikke i et gymnastisk vakuum, men afløste eller supplerede andre former for gymnastik, herunder især svensk, men også tysk gymnastik samt „Knudsen-gymnastik“ 31). En hypotese om at Bukhs gymnastik blev inkorporeret, som udtryk for 1930'ernes militaristiske slåen på sammenhold og patriotisme må altså tages med forbehold. Der var allerede kollektive gymnastiksystemer for hånden. Dog kan det hævdes, at Bukhs gymnastik ikke brød, men forstærkede denne tradition. Bukhgymnastikken udtrykte i højere grad end den statiske svenske kommandogymnastik en stor organismes dynamisk-vitale bevægelsesmønstre. Dog skal det erindres, at skiftene i gymnastikkulturen i reglen ikke skete brat, men glidende, således at det er umuligt at behandle de enkelte gymnastiksystemer i ren form. De blander sig med hinanden og nogle steder dominerer den ene form nogle steder den anden, alt efter underviserens engagement.

Ifølge en central informant 32) kæmpede fortalere for Bukhs gymnastik indenfor skolepædagogikken imod militaristiske gymnastiksystemer, hvoriblandt den svenske blev regnet. Dette lyder ikke usandsynligt, da Bukhs gymnastik jo netop bryder med den militærlignende svenske tradition for at dyrke retstilling og kommando. Dertil kommer det allerede nævnte forhold, at Bukhs gymnastik blev indført af progres-

sive og kreative skoler i Japan en faktor, som også på det symbolske plan kan have spillet en central rolle.

Allerede fra første skridt på japansk/kinesisk jord blev Bukhs gymnastik hvirvlet ind i storpolitikens dramaer, som det skete i Sovjet under tvangskollektivering og i Tyskland efter den nazistiske magtovertagelse. Opvisningsholdet optrådte således i 1931 for store menneskemasser under det japanske flag i Mukden i det netop da besatte område Manchuriet i Kina. Japanerne havde netop da indledt deres forsøg på at gøre Manchuriet til en japansk lydstat under navnet Manchukuo med kejseren Pu-Yi som marionetfigur fra 1934. Senere holdt Niels Bukh opvisning i det siden 1910 annekterede Korea i den måske største opvisning, han nogen sinde holdt. Bukhs fremføring af sit fascinerende gymnastiske skuespil under dannebrog og den opgående sols flag, og med taler i de besatte områder og i japansk radio, har uden tvivl indgået i den japanske militaristiske propagandapolitik.

I det hele taget er det mit indtryk, at danske gymnaster gennem tiderne er taget ud med en utrolig lille viden om internationale politiske forhold i den illusion, at de kunne holde gymnastik og politik adskilt 33).

Niels Bukh som politisk menneske

Efter anden verdenskrig blev det undersøgt, om der skulle rejses retssag mod Niels Bukh for landsforræderi. Sagen blev frafaldet, men retsarkiverne, som undertegnede nu har fået adgang til, giver et fascinerende indblik i de beskyldninger, der rettedes mod Niels Bukh. En anden interessant kildegruppe stammer fra den sag Niels Bukh selv førte for oprejsningsnævnet. Han fik dog ikke æresoprejsning for de mange negative skrivelser, som pinte ham i kølvandet på besættelsestiden, idet han selv frafaldt forsøget på renselse. En tredje kildegruppe hidrører fra interviewpersoner, der havde førstehåndskendskab til Niels Bukhs virksomhed under besættelsen.

I nutidens politiske debat bliver Niels Bukh ofte fremhævet som en klar eksponent for dansk nazisme. Et billede af stramme,

„uniformerede“, muskelsvulmende, „ensrettede“ Bukhgymnaster synes at tale sit eget klare sprog, hvorfor sådanne billeder af og til ledsager tekster om mellemkrigstidens politiske liv. Jeg har også selv ment, at man kan slutte fra bevægelsesmønstre til generelle ideologier. Semiotikkens betoning af tegns *betydning*, giver imidlertid grund til at advare mod alt for håndfaste tegnfortolkninger. Som samtidshistorikeren Henrik Nissen har påpeget, opfatter moderne mennesker mellemkrigstiden via Auschwitz. Men 30'ernes mennesker kunne jo ikke vide, hvad det hele ville ende med, nemlig krig og jødeudryddelser, skønt der var stærke tegn i tiden, der pegede i den retning. Det er altså nødvendigt for historikeren at aflægge sig efterkrigstidens bagklogskab for at leve sig ind i mellemkrigsmenneskets horisont.

I semiotisk forstand er Niels Bukhs linære kommandogymnastik ikke på forhånd givet, men resultatet af ideologiske kampe. I 30'erne kunne Ollerup Gymnastikhøjskole både opfattes som den faste nationale skanse mod sydens aggressorer 34) OG som en prototype på den militæriske, åndsfor nægtende kropspyldelse, som forefandtes i Nazityskland. For nutidsmennesker udenfor Ollerupgymnasterne egne rækker er det ofte den sidste symbolfortolkning, der er gældende. Dette skyldes ikke mindst, at retsopgørets præg af sort/hvide forestillinger har sat stærke spor i efterkrigstidsgenerationerne. Nyere generationer har dog sat flere farver på paletten 35). Men historikeren kan ikke se bort fra, at i datiden var den første tegnoplættelse ofte stærkest.

Min nuværende arbejdshypotese om Niels Bukhs ideologiske ståsted kan udtrykkes i fire punkter. 1) Niels Bukh var ikke nazist, men 2) han var stærkt betaget af dele af nazismen. 3) Niels Bukh var ikke landsforræder, men 4) han samarbejdede utilbørligt med besættelsesmagten. Det er sandt at Niels Bukh som så mange andre danskere var betaget af nazismen i 1930'erne. Nazismens forestillinger om orden, arbejdsomhed, nationalisme, lederens rolle, beslutsomhed og fasthed tiltalte Niels Bukh, som i sin gymnastik søgte de samme idealer. Men ligger der heri en tilslutning til jødehad,

arieteorier og militarisme? Ikke nødvendigt. Niels Bukh var i øvrigt heller ikke medlem af nazistpartiet, som han anså for en flok undermålere.

Gennem den seneste tid, har historikere været aktive i at fortælle om stalinismens fascination på den danske venstrefløj 36). I Norge er der nu blevet sat spotlys på højrefløjens forblændelse af nationalsocialismen gennem biografier af Quisling og Hamsun 37). Det er mit håb, at den brede biografi om Niels Bukh kan kaste et lys ind over fascismens fascination i Danmark. Kildematerialet er der i hvert fald, for til min store overraskelse viser det sig, at den politiske udvikling ikke mindst syd for grænsen var et hot debattema blandt skolens ledere og lærere samt mange andre gymnastikledere. Når Ollerup-lederne i særlig grad er interessante til afdækning af suget fra de store internationale massebevægelser, skyldes det, at de kom rundt til verdens brændpunkter, båret af deres gymnastik. Deres beretninger fra gymnastikturneerne er ikke kun et udtryk for hvordan danskere kunne opleve verden i mellemkrigstiden, men var også med til at forme dette verdenssyn: Gennem formidlingen om og af gymnasterne i aviser, bøger og film. Den tyske nazismes og den italienske fascismes fokusering på ungdom, kropslighed, korpsånd, symboler, ritualer, mandefælleskaber, masseoprin og nationalisme udgjorde en stærk tilkøkkelse for dele af den danske højrefløj 38). Men lad til sidst Niels Bukh selv få ordet efter den fuldstændig for ham berusende oplevelse af de olympiske lege i Berlin 1936 (samt efterfølgende deltagelse i Nürnbergpartidage): *Jeg var glad ved mit Besøg baade i Berlin og Nürnberg og de øvrige sSeder, hvor min Rejse gik hen, og jeg mener stadig - uden i mindste Maade at være nazist, at vi godt af det nye Tysklands Sammenhold og Ofervilje overfor alt, hvad tysk er, kan styrkes i vore Bestræbelser paa at faa de tilsvarende gode Evner og Egenskaber til at vokse yderligere her hjemme - naturligvis af dansk grund, i dansk Aand og med danske Maal for Øje.*

Jeg hørte - blandt meget andet - Hitler udtale, at det nye Tyskands førende Mænd paa ingen Maade ønskede andre Lande samme Styreform som deres. Nationalsocialismen var et tysk

Patent, som ikke ønskedes efterlignet. Man ønskede blot for andre Nationer, at de maatte eje en Styreform ligesaa god for dem, som Nationalsocialismen er for den tyske Nation nu". 39)

På nuværende tidspunkt tegner min undersøgelse sig hverken til at tegne et sort eller et hvidt billede af Niels Bukh og hans gymnastik. Snarere kommer der stadig flere farver på paletten. Niels Bukh skal sikkert hverken gøres til helt eller syndebuk. Hans pædagogik kunne være hård og diktatorisk, men han kunne også være på helt kammeratlig fod med sine elever. Han var givetvis politisk tonedøv og reaktionær, muligvis også utilgiveligt naiv, men han var også fortaler for en stærk fysisk kvindelighed og en mandlighed, som muliggjorde berøringer og blottede overkroppe i en snerpet tid, som endnu var præget af victorianismens kropsangst. Han var supernationalist, men også en stærk internationalist, der knyttede bånd mellem Danmark og den øvrige verden. Han holdt fast ved gymnastikkens overlegenhed som bevægelseskultur, men tilførte den samtidig moderne tempoprægede og rytmiske mønstre.

Noter:

- 1) O. Lange: Jorden er ikke større, H.N. Andersen, ØK og storpolitikken 1914-37, København, 1988 og Den hvide elefant, H.N. Andersens eventyr og ØK 1852-1914, København, 1989.
- 2) B. Possing: Viljens styrke - en biografi om dannelse, køn og magtfuldkommenhed. København, 1992.
- 3) T. Kaarsted: De danske ministerier, 1953-72. København, 1992.
- 4) Debatten om personlighedens rolle i historien er ikke ny, men omend på anden vis foregrebet f.eks. i G.V. Plachanovs bog fra 1898 af samme navn, jvf. eng. udgave: *The Role of the Individual in History*, London, 1976. For en nutidig diskussion af den politiske biografi, se G. Jensen, Politisk biografi, Historisk Tidsskrift, bind 91, hæfte 1, København, 1991. Grethe Jensen fremhæver med rette, at det er en stor undladelses-synd i mange moderne biografier, at de undlader eksplicit af diskutere spørgsmålet om personlighedens rolle i historien ud fra deres eget materiale.
- 5) Jvf. Niels Thomsens opposition ved Birgitte Possings disputatsforsvar.

- 6) W. Christmas Møller, Christmas Møller og det Konservative Folkeparti, bd. 1, 1920-36: *Vor klinge og vort skjold*, bd. 2, 1932-48.; *Et stridens tegn*, København, 1933.
- 7) Ole Karup Pedersen: *Udenrigsminister P. Muncks opfattelse af Danmarks stilling i international politik*, København, 1970.
- 8) K. Zeruneith: *Livsformer, Otte bidrag om biografi*. København, 1988.
- 9) N.F. Christiansen: *Hartvig Frisch. Mennesket og Politikeren. En biografi*. København, 1993.
- 10) H. Stevnsborg: *Politiet 1938-1947. Bekæmpelsen af spionage, sabotage og nedbrydende virksomhed*. Odense, 1991.
- 11) Som en af de mere prominente, men usædvanligt tørre, kan nævnes Allen Guttman's biografi over de olympiske leges grundlægger Coubertin's efterfølger Avery Brundage.
- 12) Se f.eks. Gardner, H.: *Bodily-kinesthetic Intelligence*. I: *Frames of Mind, The Theory of Multiple Intelligences*, New York, 1985, s. 205-236.
- 13) Bonde, H.: *Vækkelsesprædikanten, Kaptajn Jespersen mellem kald og videnskab*. Idrættshistorisk Årbog, Auning, 1989, s. 76-102. Samme I.P. Muller: *Danish Apostle of Health*. *The International Journal of the History of Sport*, vol.8, nr.3, London 1991.
- 14) Jvf. interview med tidligere forstander på Ollerup Gymnastikhøjskole Arne Mortensen, september 1993.
- 15) Andersen, J.: *Dansende stjerne, en bog om Tom Kristensen*, København 1993.
- 16) Canetti, E.: *Masse und Macht*. Düsseldorf, 1960.
- 17) Elias, N.: *Über den Prozess der Zivilisation*. I, II 1939, genoptrykt Frankfurt a.M. 1980.
- 18) Se f.eks. Fiske S.: *Pigskon Review. An American Initiation*. I: Hart, M.M.: *Sport in the Sociocultural Process*, Dubuque, Iowa 1972, s. 244 ff.
- 19) Eichberg, H.: *Lesstung, Spannung, Geschwindigkeit*. Stuttgart, 1978.
- 20) En redegørelse for nogle af disse ansatser findes i Bonde, H.: *Farmers' Gymnastics in Denmark in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries: A Semiotic Analysis of Exercise in Moral Action*, *The International Journal of the History of Sport*, vol.10., nr.2, London 1993, s. 198ff.
- 21) Krogshede, K.: *Minder fra Ollerup og Gerlev - En bondedrenge livseventyr*, Delta, 1980.
- 22) Interview med anonym informant ved Årsmøde på Ollerup Gymnastikhøjskole, juli 1993.
- 23) Telefoninterview med Niels Bukhs fysioterapeut, 12..8.1992.
- 24) Bonde, H.: *Kønnes kamp i sport og gymnastik*. I: *Idrættshistorisk Årbog*, 1987, s. 39f. Kayser Nielsen, N.: *Et overset kapitel, om sporten og gårdmands-linjen i dansk idrættshistorie*. I: Trangbæk, E. (red.): *Den engelske sports gennembrud i Norden*, København, 1990, s. 176ff.
- 25) Jvf. f.eks. Aarsskrift, 1923, s. 43.
- 26) Jvf. f.eks. Aarsskrift, 1923, s. 59.
- 27) Flensted Jensen, E.: *Med Niels Bukh Jorden rundt*. København 1932, tredje hefte, s. 43f og fjerde hefte, s. 56.
- 28) Brugen af ordet „mellemkrigstid“ er egentlig en eurocentrisme, for Japan lå bestandigt i krig og besættelsesaktiviteter i 1930'erne.
- 29) Interviewteknisk var der både fordele og ulemper ved brugen af gymnastikeksperter som tolke. Konstruktivt var det, at tolkene kendte informanterne, således at de var villigere til at åbne sig. Dertil kommer fordelene ved, at tolkene forstod gymnastikkens terminologi og problematik ud til tungespidserne. Som negativ bias kan dog nævnes en for stor fortrolighed mellem tolk og informant samt en mulighed for påvirkning fra tolk til informant. Kropssproglige signaler, såsom en langsom hvislen bagud i munden, som tegn på pinagtighed blev anvendt. Tak til Centerleder Lilian Zølner for introduktion til interviewteknik med japanske informanter med deres koncensusholdning og gruppefølelse.
- 30) Se i øvrigt Ikuo Abe, Yasuharu Kiyohara og Ken Nakajima med deres seneste artikel: *Fascism, Sport and Society in Japan*, *THE INTERNATIONAL JOURNAL OF THE HISTORY OF SPORT*, London, april 1992.
- 31) Forekomsten af „knudsen-gymnastik“ gør, at man skal være varsom med at bruge den term, som normalt bruges om Bukhs gymnastik på japansk: „Dansk gymnastik“/„Denmark Taiiso“. Dog er jeg overbevist om, at titlen især i mellemkrigstiden var fuldt ud berettiget, da gymnastikinspektør K.A. Knudsen ikke skabte nogen original gymnastik, kun systematiserede andres herunder især svensk gymnastik og Niels Bukhs.
- 32) Interview med gymnastikpædagogen Hamada, privatoptagelse, Tokyo, oktober 1992.
- 33) Den foregående beskrivelse har fokuseret på rationelle begrundelser til dyrkelsen af Bukhs gymnastik i Japan. Der bør dog i senere bearbejdelser af materialet åbnes mulighed for irrationelle aspekter i gymnastikvalget. Netop modepræget omkring Bukhs gymnastik kan bevæge sig på kanten af det rationalistiske. Vedr. uddybende oplysninger om dansk gymnastik i Japan, se: Rapport om forskningsrejse til Japan, efteråret 1992, upubl., Historisk Institut, Københavns Universitet.
- 34) Se f.eks. Aarsskrift 1933, s. 86ff.
- 35) For en historisk redegørelse se Christiansen, N.F., Lammerts K.C. og Nissen, H.: *Danmarks Historie*. bd. 7 (hovedred. Søren Mørch), s. 135ff.
- 36) Jacobsen, K.: *Aksel Larsen, en politisk biografi*. København 1993. Thing, M.: *Kommunismens kultur*. Århus 1993.

- 37) Dahl, Hans Frederik: *Vidkun Quisling*. bd. 1) En fører blir til, Oslo 1991. Bd. 2) En fører for fall, Oslo 1992. Ferguson, R.: *Gåten Knut Hamsun*. Oslo 1988.
- 38) Nissen, H.S.: *Folkelighed og frihed 1933. Grundtvigianernes reaktion på modernisering, krise og nazisme*. I: *Dansk Identitetshistorie* (red. Ole Feldbæk), København 1992, s. 587-673.
- 39) *Aarsskrift* 1936, s. 135.

